

Dostopnost programskih vsebin

Odziv na tematsko konferenco Programskega sveta RTV Slovenija o možnostih izboljšanja vsebine in tehničnih rešitev za lažji dostop invalidov do ponudbe RTV Slovenija

Dr. Dušan Caf

5. oktober 2016

O inštitutu

DIGITAS, Inštitut za digitalno družbo (skrajšano: Inštitut DIGITAS), je neprofitna nevladna organizacija, osredotočena na dve pomembni področji digitalne družbe:

- **digitalne politike in upravljanje interneta:**

izvajamo raziskave, usposabljanja ter zagovorništvo na nacionalni in mednarodni ravni na področju digitalnih politik, regulacije elektronskih komunikacij in medijev, upravljanja interneta ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin v digitalni družbi;

- **univerzalno digitalno dostopnost:**

izvajamo raziskave in razvijamo metodologije ter orodja, s katerimi posameznikom in organizacijam pomagamo izboljševati dostopnost do informacij in komunikacij, spletnih strani, avdiovizualnih medijev ter do kulturnih dobrin in kulturne dediščine.

Inštitut DIGITAS
Kersnikova ulica 4
1000 Ljubljana

info@digitas.si
www.digitas.si

Mnenje lahko citirate kot: Caf, Dušan (2016). *Dostopnost programskih vsebin: odziv na tematsko konferenco Programskega sveta RTV Slovenija o možnostih izboljšanja vsebine in tehničnih rešitev za lažji dostop invalidov do ponudbe RTV Slovenija*. Inštitut Digitas, Ljubljana.

Fotografija na naslovni strani: Mednarodna telekomunikacijska zveza (www.itu.int).

1. Uvodna pojasnila

V Inštitutu Digitas se ukvarjamo z dostopnostjo do informacij in komunikacij in v tem okviru tudi do avdiovizualnih programskih vsebin. Spremljamo globalni razvoj in sodelujemo z vodilnimi mednarodnimi strokovnjaki na tem področju.

Pozorno spremljamo tudi dostopnost do programskih vsebin Javnega zavoda Radio televizija Slovenija (v nadaljnjem besedilu: RTVS) in drugih slovenskih ponudnikov avdiovizualnih medijskih storitev. Na nas se obračajo uporabniki, starejši in invalidi, ki imajo težave pri spremljanju televizijskih programov.

Pozdravljamo pobudo Programskega sveta RTVS (v nadaljnjem besedilu: programski svet), da prvo tematsko konferenco nameni seznanitvi svojih članov »s *ponudbo, problematiko in perspektivami vsebin in tehničnih možnosti dostopa invalidov do ponudbe*« RTVS kot javnega medijskega servisa.

Iz vabila na tematsko konferenco izhaja, da je bil cilj konference pridobiti informacije, na osnovi katerih bi člani programskega sveta v prihodnje lahko sprejemali kakovostnejše odločitve na področju dostopnosti do programskih vsebin RTVS.

Po zaključku konference in po pregledu gradiva ter odzivov ugotovljamo, da informacije, predstavljene na tematski konferenci, ne dajejo zadostne podlage za sprejemanje kakovostnih odločitev programskega sveta. V nadaljevanju podajamo kratko mnenje.

2. Mnenje Inštituta Digitas

Deset let prizadevanj

Pregledali smo kronologijo odločitev programskega sveta v zvezi z dostopnostjo do programskih vsebin RTVS. Prvo odločitev je sprejel leta 2006,¹ ko je vodstvu RTVS priporočil, da pri pripravi programsko poslovnega načrta RTV Slovenija (v nadaljnjem besedilu: PPN) za leto 2008 v čim večji meri upošteva pripombe in sugestije Programskega odbora za problematiko programskih vsebin za invalide (v nadaljnjem besedilu: programski odbor). Ta je na začetku svojega mandata leta 2006 sprejel akcijski načrt vključevanja invalidskih vsebin v programe RTVS.² Programski svet je o dostopnosti do programskih vsebin odmevnejše sklepe nazadnje sprejel julija 2014.³

V desetih letih je RTVS opazno izboljšala dostopnost do programskih vsebin. Vendar se ne smemo slepiti. RTVS je na začetku poti in ključni izzivi zagotavljanja dostopnosti, kakršno pričakujejo gledalci, so še pred njo.

Tehnologija

V Inštitutu Digitas smo skeptični do tehnoloških rešitev, s katerimi namerava RTVS zagotoviti dostopnost do programskih vsebin. Rešitve resda sledijo prizadevanjem nekaterih večjih evropskih držav, a v tehnološkem smislu morda niso najsodobnejše in najprimernejše. Predstavljajo lahko velika tveganja in visoke stroške za vse vpletene akterje, tudi za gledalce Televizije Slovenija. Še posebej pa

¹ Sklepi 9. redne seje Programskega sveta RTV Slovenija z dne 19. 12. 2006 (točka 4).

² Sklepi 2. redne seje Programskega odbora za problematiko programskih vsebin za invalide za dne 13. 12. 2006 (točka 3: Smernice in akcijski načrt vključevanja invalidskih vsebin v programe RTV Slovenija).

³ Sklepi 5. redne seje Programskega sveta RTV Slovenija z dne 7. 7. 2014 (točka 5: zastopanost invalidskih vsebin v programih RTV Slovenija).

je pomembno, da z rešitvami, za katere si prizadeva, RTVS ne more v kratkem za vse gledalce zagotoviti boljše in enakopravnejše dostopnosti do programskih vsebin. Zaskrbljujoče je, da na konferenci nihče ni opozoril na tveganja obstoječega tehnološkega pristopa RTVS k zagotavljanju enakopravnejše dostopnosti do programskih vsebin, kaj šele da bi predstavil alternativne možnosti.

Enakopravna obravnava vseh gledalcev

Gledalci invalidi, ki so na tematski konferenci spregovorili o svojih izkušnjah, so izpostavili, da so diskriminirani. Programske vsebine želijo enakopravno spremljati skupaj z družinskimi člani. Sedanje rešitve tega ne omogočajo. Mnogokrat so dostopne vsebine na voljo šele več ur ali celo dni po predvajanju. Invalidi so izpostavili, da je lahko vprašljiva tudi kakovost prilagoditev.

RTVS na tematski konferenci ni predstavila rešitev, ki bi odpravile obstoječo diskriminacijo in omogočile enakopravno oz. enakopravnejšo dostopnost do programskih vsebin. Namesto tega snuje rešitve, ki bodo diskriminacijo ohranile ali še povečale. Danes ni osrednji problem, da RTVS vsebin ne bi prilagajala, ampak da so vsebine invalidom dostopne na vzporednih kanalih, z zamikom ali šele v arhivu. Današnje rešitve RTVS diskriminirajo različne skupine gledalcev, čeprav sodobna tehnologija omogoča zagotavljanje enakopravnejšega dostopa do avdiovizualnih programskih vsebin. Tipičen primer diskriminacije je portal z arhivskimi vsebinami za invalide, ki je povsem ločen od ostalih platform RTVS, kar je po našem mnenju nepotrebno in neprimerno. V Inštitutu Digitas, kjer se ukvarjamo s testiranjem dostopnosti do informacij in komunikacij, še ugotavljamo, da spletni portali RTVS niso pripravljani v skladu z mednarodnim standardom o spletni dostopnosti.

Kje smo in kam gremo?

RTVS na tematski konferenci ni predstavila številke o dostopnosti programskih vsebin, na osnovi katerih bi neodvisni strokovnjaki in opazovalci lahko ocenili, ali je dostopnost, ki jo zagotavlja RTVS, primerna.

Če želimo o dostopnosti razpravljati, moramo vedeti, kje smo in kam gremo. V Inštitutu Digitas se ukvarjamo s tovrstnimi metodološkimi vprašanji. Ob tem ugotavljamo, da RTVS podatkov o dostopnosti javno ne objavlja na način, da bi lahko izračunali deleže dostopnosti do posameznih programskih vsebin. Podatki morajo biti predstavljeni tako, da je za posamezne sklope programskih vsebin mogoče določiti odstotke dostopnosti. Metodologija mora biti neodvisno preverjena in potrjena.

Izpostavljamo, da bi RTVS morala javno objavljati podatke, na osnovi katerih bi neodvisne institucije lahko presojale dejansko dostopnost do programskih vsebin. Pregledno bi morali biti objavljeni tudi stroški zagotavljanja dostopnosti in viri financiranja — za posamične programske vsebine ali tehnološke rešitve. Tovrstni podatki so pomembni, da lahko na osnovi primerjav s sorodnimi organizacijami ugotovljamo in presojamo, ali so izdatki primerni. Da je javno objavljanje tovrstnih podatkov pomembno, smo spoznali tudi iz zapisov neodvisnega raziskovalnega portala Pod črto, ki je razkril visoke zneske, ki jih je država namenila za razvoj bralnika za slepe,⁴ k razvoju katerega je prispevala tudi RTVS.⁵ Portal predstavlja primer Islandije, kjer je bralnik razvilo vodilno svetovno

⁴ Anže Voh Boštic. Bralnik za slepe: vprašljivi rezultati za 2,3 milijona evrov javnega denarja. Pod črto, 28. 6. 2016. Pridobljeno 4. 10. 2016 iz <<https://podcrto.si/bralnik-za-slepe-vprasljivi-rezultati-za-23-milijona-evrov-javnega-denarja/>>.

⁵ Dobre prakse iz tujine kažejo, da raziskovalci in organizacije, ki sodelujejo pri tovrstnem razvoju (npr. bralnik za slepe), javno razkrijejo vire svojega financiranja.

podjetje za petsto tisoč evrov v enem letu. Podatke o Islandiji za študijo primera razvoja sinteze in prepoznavne govora smo zbrali tudi v Inštitutu Digitas.

V zvezi s programsko poslovnim načrtom RTVS na področju dostopnosti do programskih vsebin svetujemo, da naj sledi naslednjim usmeritvam,⁶ ki omogočajo spremljanje oz. nadzor nad učinkovitostjo in uspešnostjo dela RTVS:

- vsebuje naj kratek zapis o uresničevanju dolgoročne strategije RTVS o zagotavljanju dostopnosti do programskih vsebin, ukrepe za zagotavljanje kakovostnih storitev ter ukrepe za zagotavljanje učinkovite rabe sredstev na področju dostopnosti;
- sledi naj strategiji, ki določa dolgoročne cilje RTVS na področju dostopnosti, ki so podlaga za določanje konkretnih merljivih letnih ciljev v PPN;
- vsebuje naj jasne in merljive cilje in naloge, ki jih bo RTVS opravljala v posameznem letu ter način njihovega doseganja oziroma izvrševanja. Cilji morajo slediti strateškim ciljem. Biti morajo jasni, stvarni in usmerjeni k učinkom. Zapisani naj bodo tako, da so merljivi in da je možno preverjanje njihovega doseganja kot tudi primerjava med načrtovanimi in doseženimi cilji.

Zakonski okvir

Republika Slovenija ima na področju dostopnosti ambiciozno zakonodajo.⁷ Relativno zgodaj je pričela slediti mednarodnim trendom na področju dostopnosti do programskih vsebin. Prve nacionalne usmeritve in cilje na tem področju je Vlada Republike Slovenije sprejela že leta 2005:

- za slepe in slabovidne: zagotoviti branje podnapisov in opisno spremljanje dokumentarnih, znanstvenih, potopisnih oddaj in filmov – dokler ne bo digitalna televizija omogočila sprejemanja teh informacij na ločenih kanalih za senzorne invalide;
- za gluhe in naglušne: z uporabo tehnologij, ki jih omogoča digitalna televizija, zagotoviti uvedbo nacionalnega programa na ločenih kanalih s prilagoditvami za slepe in slabovidne ter gluhe in naglušne uporabnike (opisno opremljanje filmov za slepe in znakovni jezik za gluhe, podnaslavljanje za gluhe in naglušne osebe).

Istega leta je sprejela tudi Zakon o RTVS⁸. Kasneje je sprejela zakonodajo o uresničevanju načela enakega obravnavanja⁹ (2007), ratificirala konvencijo o pravicah invalidov¹⁰ (2008) ter sprejela zakonodajo o izenačevanju možnosti invalidov¹¹ (2010) in varstvu pred diskriminacijo¹² (2016).

⁶ Pri usmeritvah smo sledili sorodnim dokumentom Vlade Republike Slovenije (npr. št. 007-765/2015-3).

⁷ Zakonodaja na področju izenačevanja možnosti invalidov se v segmentu dostopnosti do storitev ter do informacij in komunikacij, vključno s programskimi vsebinami, izvaja le deloma, saj manjkajo izvedbeni akti. To pa ne more in ne sme biti izgovor za nespoštovanje zakonskih zahtev.

⁸ Zakon o Radioteleviziji Slovenija (Uradni list RS, št. 96/05, 109/05 – ZDavP-1B, 105/06 – odl. US, 26/09 – ZIPRS0809-B in 9/14).

⁹ Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja (Uradni list RS, št. 93/07 – uradno prečiščeno besedilo in 33/16 – ZVarD).

¹⁰ Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravicah invalidov in Izbirnega protokola h Konvenciji o pravicah invalidov (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 10/08).

¹¹ Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (Uradni list RS, št. 94/10 in 50/14).

¹² Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16).

Danes ugotavljamo, da RTVS ni izpolnila niti ciljev iz leta 2005. Sprašujemo se, kdaj in kako namerava zagotoviti zakonsko zahtevano dostopnost in kdaj dostopnost, primerljivo z naprednejšimi državami?

RTVS opozarja na odsotnost podzakonskih aktov. V Inštitutu Digitas smo analizirali zakonodajni okvir in ugotovili vrsto pomanjkljivosti. A te nikakor ne bi smele biti izgovor za manjšo aktivnost ali celo neaktivnost. Ustavne pravice, zahteve iz mednarodnih konvencij in zakonske zahteve je treba izvajati, četudi podzakonski akti niso sprejeti. Na to nas opominja sodna praksa iz drugih držav.

Ne glede na vrzeli v zakonodaji bi se RTVS lahko zgledovala po dobrih praksah iz držav, kjer ponudniki avdiovizualnih medijskih storitev v duhu družbene odgovornosti visoko dostopnost do programskih vsebin zagotavljajo brez strogih zakonskih zahtev.

Glede na odzive in komentarje, ki jih občasno prejmemo ali slišimo, še opozarjamo, da so ustava, ratificirane mednarodne konvencije in zakonodaja, ki ureja uresničevanja človekovih pravic, izenačevanje možnosti invalidov in varstvo pred diskriminacijo, nad medijsko zakonodajo in zakonom, ki ureja delovanje RTV Slovenija. S tem ko določajo zahteve glede dostopnosti do programskih vsebin, pa ne posegajo v avtonomijo ali uredniško neodvisnost RTVS.

Kaj predlagamo?

V Inštitutu Digitas predlagamo, da RTVS:

- pri določanju minimalnih ciljev dostopnosti do programskih vsebin in njihovi časovni dinamiki sledi zakonodaji, ki ureja uresničevanje človekovih pravic, izenačevanje možnosti invalidov in varstvo pred diskriminacijo;
- ne čaka na podzakonske akte, s katerimi bo pristojni minister določil cilje dostopnosti. Proaktivno naj pristopi k odpravljanju diskriminacije, saj ji že sedanja zakonodaja nalaga, da vsem gledalcem zagotovi enakopravno dostopnost do programskih vsebin;
- sledi dobri praksi in ravna družbeno odgovorno. Nemudoma naj sprejme zaveze za uresničitev zakonsko zahtevane dostopnosti ter določi ambiciozne srednjeročne in dolgoročne cilje;
- o ciljih in načrtih na področju dostopnosti opravi posvetovanje s pristojnimi državnimi organi ter široko javno posvetovanje z vsemi deležniki in zainteresirano javnostjo;
- ne glede na cilje in njihovo časovno dinamiko nemudoma prične s posvetovanji glede najprimernejše tehnologije za zagotavljanje dostopnosti;
- prične načrtovati platforme, ki bodo ponujale programske vsebine za vse skupine gledalcev, tudi invalide in starejše, na enem mestu ter s tem omogočile, da bodo tudi invalidi programske vsebine lahko spremljali skupaj s svojimi družinami in prijatelji.